

Vogelnieuws

ORNITHOLOGISCHE NIEUWSBRIEF VAN HET INSTITUUT VOOR NATUUR- EN BOSONDERZOEK

MEI 2012

18

IN SAMENWERKING MET
NATUURPUNT.STUDIE

In dit nummer

- Bruine kiekendief 2011
- Broedsucces aalscholver
- Boomleeuweriken en begrazing op de heide
- Monitoring Waaslandhaven
- Ruitelling zomerganzen

Bruine kiekendief in Vlaanderen

Aantallen en verspreiding in 2011

Aanwezigheid binnen de Vlaamse Vogelrichtlijngebieden

Bruine kiekendief - Yves Adams - Vilda

*Aandachtige lezers van Vogelnieuws konden in de laatste twee nummers het één en ander lezen over het in 2011 opgestarte onderzoeksproject omtrent bruine kiekendief *Circus aeruginosus* van het INBO samen met de Werkgroep Roofvogels Zeeland (ANSELIN 2011, ANSELIN et al 2011). Deze studie wordt ondersteund door een hele resem vrijwillige veldwaarnemers uit natuur- en vogelwerkgroepen maar ook door professionele organisaties en onderzoekscentra. Ze werken mee bij de monitoring, het ringen en het kleurmerken van de vogels, of door het geven van wetenschappelijke ondersteuning en het uitwisselen van specifieke expertise. In vorige artikels stelden we het project voor en ook de eerste resultaten van het uitvliegsucces, de habitatkeuze, het kleurmerken en het dispersiegedrag van de jonge vogels.*

In deze bijdrage gaan we in op de verspreiding en de aantallen van de soort in 2011. We bekijken ook welk aandeel van de broedpopulatie van de bruine kiekendief momenteel voorkomt binnen de Vlaamse Vogelrichtlijngebieden en bespreken dit in relatie met de beschermingstoestand van de soort.

Een grondige inventarisatie in 2011

Het tellen van het aantal broedparen en bepalen van hun broedlocatie wordt al jarenlang uitgevoerd binnen het Bijzondere Broedvogelproject (BBV) van het INBO, in samenwerking met Natuurpunt.vzw via Natuurpunt Studie. Voor het beantwoorden van een aantal ecologische vragen binnen het project is het noodzakelijk dat die gebiedsdekkende monitoring van de broedpopulatie van de bruine kiekendief jaarlijks wordt verdergezet. Daarbij worden nu bovendien ook aanvullende gegevens verzameld, namelijk over het uitvliegsucces van de jongen. Die 'upgrade' met het uitvliegsucces past ook perfect binnen het kader van het de monitoring van Natura 2000-soorten voor het opvolgen van de Instandhoudingsdoelstellingen (ADRIAENS et al. 2011). Voor de bruine kiekendief werd het gewestelijke populatiedoel vastgelegd op minimaal 135 broedparen (ANSELIN et al. 2009), maar we willen door het meten van het uitvliegsucces ook te weten komen of de populatie duurzaam is. Alhoewel de bruine kiekendief in het algemeen goed opgevolgd werd tijdens het BBV-project heeft het opstarten van dit nieuwe initiatief zeker voor een extra stimulans gezorgd. In 2011 is Vlaanderen hierdoor wel iets grondiger onderzocht dan in de vorige jaren.

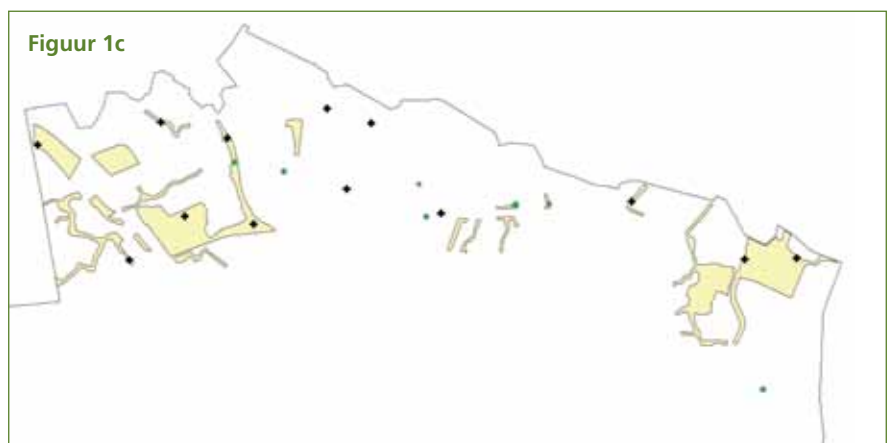
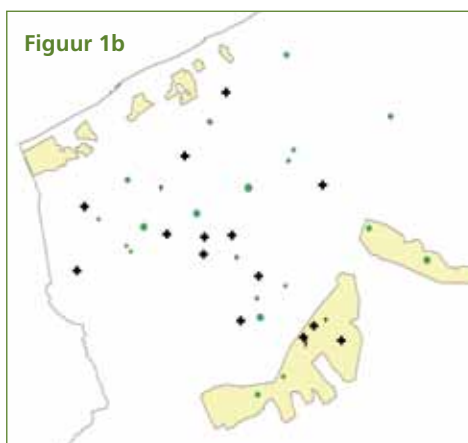
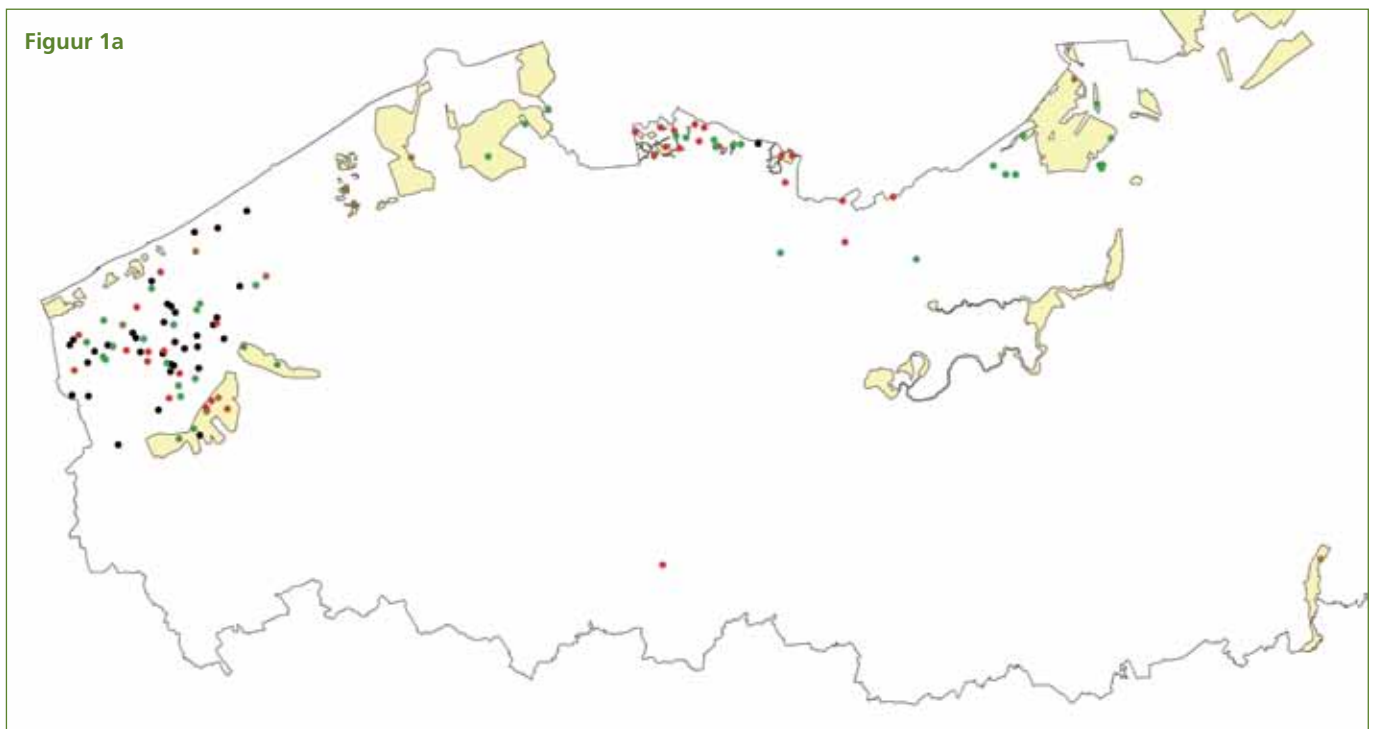
Verspreiding en aantallen

Binnen het nieuwe project worden zowel de populaties in Vlaanderen als in het aangrenzende Zeeland bestudeerd. Voor de gedetailleerde resultaten van de broedvogeltelling in Zeeland verwijzen we naar het recente overzicht van Henk Castelijns, coördinator van de Werkgroep Roofvogels Zeeland (CASTELIJNS 2012). Ook de resultaten van het veldwerk uitgevoerd door de Natuurwerkgroep De Kerkuil vzw aan de Westkust werden al in een apart artikel beschreven (DEGRAEVE 2012) maar worden wel in deze bijdrage vermeld. In Figuur 1a wordt een overzicht gegeven van de verspreiding van de soort in Vlaanderen. Elk punt stelt een waarneming voor van een territoriaal koppel of een broedpoging (dus "waarschijnlijke" broedgevallen), ofwel van een "zekere" broedgeval. In enkele gevallen liggen de broedgevallen echter zo dicht bij elkaar ze niet als aparte punten op de kaart te onderscheiden zijn. Bij de "zekere" broedgevallen wordt er nog eens een onderscheid gemaakt tussen geslaagde en mislukte. Door de meer gedetailleerde opvolging konden we ook deze informatie verzamelen. Op de kaart springen vooral twee gebieden met een hoge dichtheid aan punten in het oog: de Westkust en het Noordvlaamse Krekengebied. Elders zijn er nog vestigingen aan de Oostkust, in de Gentse Kanaalzone, de Durmevallei, in het Waasland en in het Antwerpse. Buiten deze zone

Figuur 1a. Verspreiding van de bruine kiekendief in Vlaanderen in 2012 en ligging ten opzichte van de Vogelrichtlijngebieden (lichtgeel). Zekere broedgevallen: geslaagd (groen), mislukt (rood), onbekend (bruin) en Waarschijnlijke broedgevallen (zwart).

Figuur 1b. Detail van de broedpopulatie in de Westkust met broedgevallen: geslaagd (groen) met aantal uitgevlogen jongen per nest (1-6), mislukt (kruis) en onbekend (?).

Figuur 1c. Detail van de broedpopulatie in Noord-Oost-Vlaanderen (enkel westelijk deel), met broedgevallen geslaagd (groen) met aantal uitgevlogen jongen per nest (1-3), mislukt (kruis) en onbekend (?).

Bruine kiekendief - Yves Adams - Vilda

waren er slechts 2 broedgevallen: in de Boven-Scheldevallei en in de Dijlevallei. Elders in het "binnenland" (Antwerpse Kempen, Limburg) bleef het enkel bij waarnemingen van overzomerende exemplaren, maar geen broedparen. Het broedareaal van de bruine kiekendief in Vlaanderen is momenteel dus voornamelijk beperkt tot de Noordzee- en Scheldepolders.

In het totaal werden er 110 waarschijnlijke en zekere broedgevallen geregistreerd en nog 7-9 mogelijke, wat dus behoorlijk meer is dan in 2010, waar we een aantal van 75-80 halen, maar ook flink hoger dan de cijfers van de laatste jaren. Voor een vergelijking tussen beide jaren moeten we wel voorzichtig zijn omdat er een verschil is in inventarisatie-inspanning. Aan de Westkust, waar de lokale inspanning toch vergelijkbaar is tussen beide jaren, is het aantal in 2011 echter ook duidelijk hoger dan in 2010 (58 t.o.v. 41)(DEGRAEVE 2011). Het is natuurlijk niet evident om dit te veralgemenen en pas dit jaar, na een tweede gelijkaardige inventarisatie, zullen we een betere vergelijking kunnen maken. Van de totale Vlaamse broedpopulatie herbergt de Westkust momenteel ongeveer de helft, met 58 waarschijnlijke en zekere broedgevallen. Het grootste deel (71%) broedt er in de polders, de rest in de IJzeren Handzamevallei. In het Noord-Oostvlaamse Krekengebied (inclusief Doornzele) waren er 23 waarschijnlijke en zekere broedgevallen (waarvan wel zeker 2 vervang-legsels), de overige broedgevallen waren verdeeld over de resterende gebieden.

Zekere broedgevallen

In het totaal konden er van 110 waarschijnlijke en zekere broedgevallen, 82 als zeker bestempeld worden. Daarvan mislukte er zo'n 30%. In de Westhoek, waar de hoogste aantallen voorkwamen, slaagden 38 nesten en mislukten er 14. In het Noord-Oostvlaamse Krekengebied waren er 7 geslaagde broedgevallen. De detailkaartjes bij Figuur 1 tonen voor beide regio's de verspreiding van geslaagde en mislukte broedgevallen. Wat opvalt is dat er in de andere regio's weinig tot geen mislukte broedgevallen werden geregistreerd. Hier was de zoekintensiteit echter iets lager dan in voorgaande regio's. Dat lage aantal is allicht een vertekening van de werkelijkheid en te wijten aan het feit dat bij een lagere zoekintensiteit nesten die mislukken minder kans hebben om gedetecteerd te worden dan nesten die slagen. Dit komt doordat er bij deze laatste categorie veel meer activiteit is rond het nest – zeker tijdens het voederen van de jongen- en er ook vaak nog lang rondvliegende jongen te zien zijn. Dit jaar zullen we proberen ook in deze gebieden de zoekactiviteit te verhogen. De reden van het mislukken van broedsels is slechts in een aantal gevallen bekend. Broeden in te maaien raagrasland in het vroege voorjaar, predatie door vos en verstoring door activiteiten nabij het nest zijn enkele van de vastgestelde oorzaken. Aan de Westkust waren er dit jaar opvallend veel mislukte nesten door opzettelijk menselijk optreden (exclusief landbouwwerkzaamheden). Door meer overleg en een verhoogde controle door natuurwachters zal dit hopelijk in 2012 verminderen.

Aanwezigheid van de broedpopulatie binnen de Vogelrichtlijngebieden

In 1988 werden door een Besluit van de Vlaamse Executieve 23 Vogelrichtlijngebieden aangewezen. Nadien werden in het kader van havenuitbreidingen in Antwerpen en Zeebrugge een aantal begrenzingsen aangepast en gebieden gecompenseerd en werd in 2005 één nieuw gebied (Kustbroedvogels te Zeebrugge-Heist) aangewezen. Van de oorspronkelijke 23 Vogelrichtlijngebieden waren er toen niet minder

dan 17 waarbij de bruine kiekendief werd aangemeld als belangrijke broedvogel van Bijlage I van de Vogelrichtlijn. Een flink deel van die Vogelrichtlijngebieden lagen in het oostelijk deel van Vlaanderen, onder andere de Ronde Put, Zwarte Beek, De Maten, Vijvergebied Midden-Limburg, Hageven-Stamprooierbroek, Bokrijk en Demervallei. Op het ogenblik dat de gegevens voor de aanwijzing werden verzameld telde Vlaanderen ongeveer 30 tot 40 broedparen waarvan het merendeel broedde in de provincies Antwerpen en Limburg. Bijna de volledige broedpopulatie bevond zich toen binnen Vogelrichtlijngebied. In 2007 waren er echter nog maar de helft van de broedende bruine kiekendieven aanwezig in Vogelrichtlijngebieden. Ondertussen is de situatie nog verder gewijzigd. In het oosten van Vlaanderen broeden nog nauwelijks kiekendieven en het merendeel van de populatie bevindt zich nu in het westelijk deel en dan nog bijna uitsluitend in de polderregio. Als we Figuur 1 bekijken zien we dat ondertussen maar een klein deel van deze broedpopulatie, slechts 25% (!) nog binnen de grenzen van Vogelrichtlijngebied voorkomt. Dit is vooral opvallend in de Westkust, het belangrijkste bruine kiekengebied van Vlaanderen. In deze regio is de soort sinds de jaren 2000 sterk in aantal gestegen waarbij ook een behoorlijke proportie (sommige jaren tot 50%) in graangewassen broedt. Deze shift van nesthabitat is een interessant fenomeen dat we binnen het project wat verder willen uitdiepen. Ook elders in de polderregio broedt trouwens een klein aantal bruine kiekendieven in graanvelden (NO-Vlaanderen, Waasland, Zeeland).

Met nog slechts 25% van de populatie binnen Vogelrichtlijngebied kunnen we ons afvragen of dit wel nog voldoende garanties biedt voor de bescherming van de soort. In het bijzonder maatregelen rond het beheer en behoud van hun traditioneel habitat (moerassen, rietvelden- en kragen) maar ook de 'graanbroeders' mogen hier niet uit het oog verloren worden. Habitatrestauratie moet ook buiten de Vogelrichtlijngebieden nog mogelijkheden krijgen, en maatregelen om verstoring te beperken en nestbescherming zijn zeker prioritair. Gelukkig is er in de Westhoek al jarenlang een goed overleg met de landbouwers om het verstoren of vernielen van de nesten tijdens het oogsten te voorkomen. Ook in Noord-Oost-Vlaanderen en het Waasland (DHOLLANDER 2011) kwamen goede afspraken tot stand. In de drie zones gebeurt dit in nauwe samenwerking met de respectievelijke Regionale Landschappen of direct met de grondeigenaars zelf. Op middellange termijn lijkt het opstellen van een soortbeschermingsplan voor de Bruine Kiekendief een interessante optie.

Ondertussen is het nieuwe broedseizoen al begonnen en we hopen dat de talrijke medewerkers van vorig jaar ons ook in 2012 zullen bijstaan voor het verzamelen van nuttige gegevens binnen het project. Alvast aan allen hartelijk dank bij voorbaat.

Anny Anselin

anny.anselin@inbo.be

Referenties

ADRIAENS D., WESTRA T., ONKELINX T., LOUETTE G., BAUWENS D., WATERINCKX M. & QUATAERT P., 2011. Monitoring Natura 2000-soorten, Fase I: prioritering van de informatiebehoefte. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2011 (27), Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

ANSELIN A., 2011. De bruine kiekendief in Vlaanderen: onderzoek naar broedsucces, habitatkeuze en interacties tussen populaties. Vogelnieuws (16): 12-14

ANSELIN A., DEVOS K., RUTTEN J., VERMEERSCH G. & P. ADRIAENS, 2009. Gewestelijke doelen voor de soorten van de Europese Vogelrichtlijn. Broedvogels. In: Paelinckx D. et al (red). Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en de soorten van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn voor Vlaanderen. Med. INBO.M.2009.6, Brussel:

ANSELIN A., H. CASTELIJNS H, F. T'JOLLYN, S. FEYS S & L. DE BRUYN, 2011. Ecologisch onderzoek naar de bruine kiekendief: enkele eerste resultaten van het broedseizoen 2011. Vogelnieuws (17): 20-23

CASTELIJNS H., 2012. Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*. Jaarverslag Roofvogelwerkgroep Zeeland 2011: 12-14

DEGRAEVE K., 2012. Terug een topjaar voor de bruine kiekendieven in de Westkustpolders. De Kerkuil 14/55:9-14

DHOLLANDER J., 2011. Succesvol broedgeval bruine kiekendief in gerstveld in Sint-Gillis-Waas. Afdelingstijdschrift Natuurpunt Waasland-Noord. Sept. 2011:5-7.

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is het Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum voor natuur en het duurzame beheer en gebruik ervan. Het INBO verricht onderzoek en levert kennis aan al wie het beleid voorbereidt, uitvoert of erin geïnteresseerd is.

Als toonaangevende wetenschappelijke instelling werkt het INBO in de eerste plaats voor de Vlaamse overheid, maar het levert ook informatie voor internationale rapporteringen en gaat in op vragen van lokale besturen. Daarnaast ondersteunt het INBO onder meer organisaties voor natuurbeheer, bosbouw, landbouw, jacht en visserij. Het INBO maakt deel uit van nationale en Europese onderzoeksnetwerken. Het maakt zijn bevindingen ook bekend bij het grote publiek.

Het INBO telt ongeveer 250 medewerkers, voornamelijk onderzoekers en technici. Naast de hoofdzetel in Brussel, heeft het INBO vestigingen in Geraardsbergen, Groenendaal en Linkebeek.

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Kliniekstraat 25 - 1070 Brussel
tel 02 525 02 00
fax 02 525 03 00
info@inbo.be
www.inbo.be